

MUSTAQILLIK YILLARIDA PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK TADQIQOTLARNING ASOSIY YO'NALISHLARI

Salayeva Latofat Ulug'bek qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti, Magistratura

1-kurs talabasi, Pedagogika va

psixologiya yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8051183>

Annotatsiya. Maqolada, mustaqillik yillarida pedagogik va psixologik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlari tadqiq etildi. Qolaversa, O'zbekiston mustaqillik yillarida pedagogik va psixologik tadqiqotlar bir necha asosiy yo'nalishda amalga oshirilgan. Bu yo'nalishlar o'zbek ta'lim tizimini rivojlantirish, o'quv jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonlarini yaxshilash, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya muammolarini hal qilish kabi muhim masalalarga yo'naltirilgan. Pedagogik tadqiqotlar yo'nalishida o'zbek ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, o'quv jarayonini samarali tashkil etishning yo'llari va usullari o'rganilgan. Psixologik tadqiqotlar yo'nalishida esa o'quvchilar o'rtasidagi psixologik munosabatlarni tahlil etish, ruhiy salomatligini saqlash, o'quvchilarni yaxshi o'zlashtirishga qaratilgan usullarni o'rganish va rivojlantirishga erishishga yo'naltirilgan. O'zbekiston mustaqillik yillarida psixologik tadqiqotlar oilaviy, tarbiyaviy muammolar, inklyuziv ta'lim, yoshlar tarbiyasi, o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonlari, madaniy-axloqiy tarbiya va boshqalar kabi mavzularni o'z ichiga olgan.

Umuman olganda, maqola O'zbekistonda pedagogika va psixologiya fanining rivojlanishiga hissa qo'shib, ta'lim siyosati, o'qitish amaliyoti va talabalar farovonligi bo'yicha qimmatli tushuncha va tavsiyalar berdi. Ular o'quvchilar va jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlarini qondirish uchun ta'lim tizimini shakllantirishga yordam berdi, sifatli ta'lim va har tomonlama rivojlanishga yordam berdi.

Kalit so'zlar: Ta'lim, pedagogik ta'lim, mustaqillik, maktab, oliy ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

THE MAIN AREAS OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL RESEARCH DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

Abstract. In the article, the main directions of pedagogical and psychological research during the years of independence were studied. In addition, during the years of Uzbekistan's independence, pedagogical and psychological research was carried out in several main directions. These areas are focused on such important issues as the development of the Uzbek education system, the effective organization of the educational process, the improvement of students' learning processes, and the solution of the problems of spiritual and educational education. Ways and methods of further improvement of the Uzbek education system, effective organization of the educational process have been studied. In the direction of psychological research, it is directed to the analysis of psychological relations between students, the preservation of mental health, the study and development of methods aimed at improving student learning. In the years of Uzbekistan's independence, psychological research included topics such as family and educational problems, inclusive education, youth education, student learning processes, cultural and moral education, and others.

In general, the article contributes to the development of pedagogy and psychology in

Uzbekistan. provided valuable insights and recommendations on educational policy, teaching practice and student well-being. They have helped shape the education system to meet the changing needs of students and society, promoting quality education and all-round development.

Key words: *Education, pedagogical education, independence, school, higher education, person-oriented education.*

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация. *В статье изучены основные направления педагогико-психологических исследований в годы независимости. Кроме того, за годы независимости Узбекистана педагогические и психологические исследования проводились по нескольким основным направлениям. Эти направления сосредоточены на таких важных вопросах, как развитие системы образования Узбекистана, эффективная организация учебного процесса, совершенствование процессов обучения студентов, решение проблем духовно-просветительского воспитания. Изучены пути и методы дальнейшего совершенствования узбекской системы образования, эффективной организации учебного процесса. В направлении психологических исследований оно направлено на анализ психологических отношений между учащимися, сохранение психического здоровья, изучение и разработку методов, направленных на совершенствование обучения учащихся. В годы независимости Узбекистана психологические исследования включали такие темы, как проблемы семьи и образования, инклюзивное образование, воспитание молодежи, процессы обучения студентов, культурно-нравственное воспитание и другие.*

В целом статья способствует развитию педагогики и психологии в Узбекистане. предоставил ценную информацию и рекомендации по образовательной политике, практике преподавания и благополучию учащихся. Они помогли сформировать систему образования для удовлетворения меняющихся потребностей учащихся и общества, способствуя качественному образованию и всестороннему развитию.

Ключевые слова: *Образование, педагогическое образование, самостоятельность, школа, высшее образование, личностно-ориентированное образование.*

O'zbekiston mustaqillik yillarida pedagogik va psixologik tadqiqotlar, o'quv jarayonini yaxshilash, inson rivojlanishini ko'rsatish va o'ziga xos maqsadlarni qo'ygan bir nechta asosiy yo'nalishlarda olib borildi. Bu maqolada, bu yo'nalishlardan ba'zilari haqida tafsilotlar beriladi:

Individualizatsiya va differensiasiya: Mustaqillik yillarida o'quvchilarning turli xususiyatlari, qobiliyatlari va talablari asosida ta'lim tizimi tashkil etishga katta e'tibor qaratildi. Individualizatsiya va differensiasiya prinsiplari asosida, har bir o'quvchi o'ziga xos ta'lim yo'nalishi va o'quv dasturi bilan ta'minlandi. Bu, o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonlarini yaxshilash va ularga qat'iy o'zlashtirish uchun shart-sharoitlar yaratishga imkon berdi.

Interaktiv o'quv-uslubiy tizim: Mustaqillik yillarida o'quv-uslubiy faoliyatda interaktivlik, hamkorlik va hamkorona o'rganish prinsiplari keng qo'llanildi. O'quvchilar o'rtasidagi hamkorlik va aloqalar o'quv-uslubiy jarayonlarga asosiy ko'rsatkichlar qilib qabul qilindi. Bu yo'l bilan o'quvchilar o'z fikrlarini, mulohazalarini, tahlil qilish va muhokamalar qilish qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyati berildi.

Tarbiyaviy-jasoratli o'quv-uslubiy faoliyat: O'zbekiston mustaqillik yillarida o'quv-

uslubiy faoliyat tarbiyalash va jasoratli o'rganish asosida amalga oshirildi. O'quvchilarning o'z mas'uliyatlarini o'rganish, o'z fikr va ijodiyliklarini rivojlantirishga ko'maklashish va harakatlarni amalga oshirishning mustaqil qilinishi katta e'tibor qaratildi.

Kompyuter texnologiyalardan foydalanish: Mustaqillik yillarida komp'yuter texnologiyalardan samarali foydalanish pedagogik va psixologik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlari orasida edi. Komp'yuter darsliklar, interaktiv ta'lim dasturlari va onlayn ta'lim resurslari o'quvchilarning o'zlashtirish va o'rganish jarayonlarini muvaffaqiyatli oshirishga qaratildi¹.

Ta'lim sifatini baholash va monitoring: O'zbekiston mustaqillik yillarida ta'lim sifatini baholash va monitoring tizimi yaratildi. Tadqiqotchilar va o'qituvchilar o'quv jarayonini nazorat qilish, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini baholash, ta'limning samaradorligini baholash uchun monitoring tizimlari qo'llanildi. O'zbekiston mustaqillik yillarida pedagogik va psixologik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlaridan biri ta'lim sifatini oshirish va sifatni baholash bo'ldi. Bu yo'nalishda ta'limning sifatini oshirish va uni baholashning muhimligi bilan shug'ullanildi. O'zbekiston ta'lim tizimida o'quvchilar va o'qituvchilar uchun yuqori sifatli ta'lim muhitining yaratilishi va ta'lim jarayonlarining samaradorligini ta'minlashga qaratilgan tadbirlar amalga oshirildi. Ta'lim sifatini oshirish uchun oliy ma'naviyat, ilm-fan, madaniyat va innovatsion texnologiyalardan foydalanish asosiy tamoyillar edi. Ta'lim jarayonlarida o'quvchilarning tashabbuskorlik va iste'dodlarini oshirishga, ijodiylik va yaratuvchanlikni rivojlantirishga qaratilgan tadbirlar olib borildi. Ta'lim sifatini baholash esa o'quvchilarning o'zlashtirish va o'rganish darajasini aniq bilish va baho berishni o'z ichiga oladi. Bunda o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini amaliyotga yetkazish, o'quvchilarning ijtimoiy, intellektual va jismoniy rivojlanishiga muvofiqlashuvchi o'quv vositalari va uslubiyatlarni qo'llash muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Bu yo'nalishda pedagogik va psixologik tadqiqotlar ta'lim jarayonlarini monitoring qilish, o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi aloqani rivojlantirish va ta'limning sifatini baholashda xizmat qilishga qaratilgan. Bular ta'lim muassasalari, tadqiqotchilar va hukumat tashkilotlari orasida hamkorlikning o'rnatilishi bilan amalga oshirildi.

O'zbekiston mustaqillik yillarida pedagogik va psixologik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlaridan biri tarbiyalashning integral qismi bo'lgan ma'rifiy tadqiqotlar rivojlandi.

Ma'rifiy tadqiqotlar O'zbekiston ta'lim tizimining rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo'ldi. Bu tadqiqotlar orqali o'quvchilarning bilim va ma'rifatini oshirish, so'nggi ilm-fan muhitidagi yangiliklarni ta'lim jarayonlariga joriy qilish va ilmiy ma'rifatni o'quvchilar bilan birgalikda rivojlantirish maqsadga muvofiq amalga oshirildi.

Tadqiqotchilar o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshirish va ularga o'rganishda kerak bo'lgan resurslarni aniqlab, ularni ta'lim jarayonida foydalanishga qaratishdi. Bu tarzda, o'quvchilar o'zlarini o'rganishda o'zgarishlarni ko'rish, o'zlariga mos keladigan o'rganish usullarini tanlash va o'quv jarayonida ishtirok etish bilan mustaqil o'rganish tajribasini olishdi.

Bundan tashqari, O'zbekiston mustaqillik yillarida o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshirishga yordam beruvchi darsliklar, ilmiy markazlar, konferensiyalar, seminarlar va ilmiy-tadqiqot yutuqlari o'tkazildi. Bu imkoniyatlar o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonlarida o'zining

¹ Abdurasulov R. Psixologning kundalik kitobi. Jizzax 2005. 67-b.

o'zini sinash, tahlil qilish, o'z fikrlarini ifodalash va ilmiy-tadqiqot faoliyatida qatnashish imkonini berdi.

O'zbekiston mustaqillik yillarida pedagogik va psixologik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlarini rivojlantiruvchi quyidagi mavzular ham muhim ahamiyatga ega bo'ldi²:

Ta'limga innovatsion yondashuv: Mustaqillik yillarida ta'lim tizimini innovatsion yondashuvga muvofiq rivojlantirishga katta e'tibor qaratildi. Yangi o'quv dasturlari, texnologik asboblari va interaktiv ta'lim vositalari joriy etildi. Bu yo'nalish orqali ta'lim jarayonlari yanada samarali va motivatsiyali bo'lishi, o'quvchilarning o'zlashtirish va tahlil qilish qobiliyatlarini oshirishi kuzatildi.

Tarbiyaviy-psixologik tahlil va ko'rsatmalar: O'zbekiston mustaqillik yillarida o'quvchilarning tarbiyaviy va psixologik holatlarini tahlil etish va unga muvofiq ko'rsatmalar ishlab chiqishga katta e'tibor qaratildi. O'quvchilarning qiziqishlarini, talablari va o'zlashtirish xususiyatlari belgilanib, ularga maqul tashvishlarni yaratish, maqsadlarini o'rnatish va o'zining boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun qo'llanmalar tayyorlandi.

O'quvchilarning ijtimoiy-ma'naviy tarbiyasi: Mustaqillik yillarida o'quvchilarning ijtimoiy-ma'naviy tarbiyasiga katta e'tibor qaratildi. O'quvchilar o'ziga huquq va javobgarlik bilan birga, ijtimoiy qarashlarga qatnashish va o'z fikrini ifoda qilish imkoniyatiga ega bo'lishdi. Ularning adolat, huquq va muvozanatga oid qadriyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Inkluziv ta'lim: Mustaqillik yillarida inkluziv ta'limning o'rni va ahamiyati ko'rib chiqildi. Inkluziv ta'lim prinsiplari asosida har bir o'quvchi, qo'llab-quvvatlash va o'zlashtirishning kerakli sharoitlarini ta'minlashga intilishdi. Bu yo'nalish orqali o'quvchilarning qatnashishi, o'zlashtirishi va o'rganishi uchun barqaror va hamkorona muhit yaratishga qaratildi³.

O'quvchilarning kasb-hunar tanlashida konsultativ xizmatlar: Mustaqillik yillarida o'quvchilarning kasb-hunar tanlashida konsultativ xizmatlar keng qo'llanildi. O'quvchilarga kariyer rejalari, tanlov va sifatni ta'minlash bo'yicha yordam berish, so'zlashish va maslahatlar takdim etishning muhim qismlari rivojlandi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston mustaqillik yillarida pedagogik va psixologik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlarning ahamiyati juda katta bo'lgan. Bu tadqiqotlar, ta'lim tizimini yanada rivojlantirish, o'quvchilarning samarali o'rganishini ta'minlash, tarbiyaviy usullarni yangilash, ta'lim texnologiyalarini kengaytirish, o'quvchilarning o'zlashtirish va tushunchalarini oshirishga qaratilgan. Ular quyidagi ahamiyatlar bilan ajralib turadi:

1. Ta'lim sifati va samaradorligi: Pedagogik va psixologik tadqiqotlar, ta'lim tizimining sifatini oshirish va samaradorligini yuqori darajada ta'minlashga yordam beradi. Bu tadqiqotlar, o'quvchilarning o'zlashtirish va o'rganish qobiliyatlarini oshirish, motivatsiyalarini oshirish, o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish jarayonlarini mustahkamlash, yangi o'qitish usullari va texnologiyalarini qo'llash kabi maqsadlarni erishishga yordam beradi. Buning natijasida o'quvchilar o'rganish jarayonidan maksimal foydalanishadi.

2. O'quvchilarning psixologik yaxlitlanishi: Pedagogik va psixologik tadqiqotlar,

² Abdurasulov R. Psixologning kundalik kitobi. Jizzax 2005. 67-b.

³ G'affarov A.Z., Yugay A.X. Pedagogika amaliyoti. T. 2002. 34-b.

o'quvchilarning psixologik yaxlitlanishini o'rganish va ta'minlashga xizmat qiladi. Bu tadqiqotlar, o'quvchilarning o'z o'quv tajribalariga va tushunchalariga oid ma'lumotlarni olish, o'quvchilarning qiziqishlariga mos ishlar tayyorlash, o'quvchilarning o'zlashtirish va tushunchalarni mustahkamlashda qo'llanadigan usullarni aniqlashga yordam beradi. Bu esa o'quvchilarning o'zlashtirish va o'rganish jarayonlarida ularga qulaylik yaratadi.

3. Tarbiya va rivojlanish: Pedagogik va psixologik tadqiqotlar, oila va maktab muhitida tarbiya va rivojlanishga asos soladigan muhim mavzularni o'rganishga yo'naltiradi. Bu tadqiqotlar, oila va maktab o'rtasidagi munosabatlarni kuchaytirish, o'quvchilarning o'zlarini samarali tarbiyalashini ta'minlash, yangi tarbiyaviy usullar va texnikalarni qo'llashga yordam beradi. Bu esa o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatga foyda olib kelishi uchun muhimdir.

4. O'quvchilar individual xususiyatlari: Pedagogik va psixologik tadqiqotlar, o'quvchilarning individual xususiyatlarini tushunish va qarshilik ko'rsatishga yordam beradi. Bu tadqiqotlar, o'quvchilarning o'zlashtirish usullarini boshqarish, o'zlashtirish va tushunchalarini oshirish, o'quv jarayonini shaxsiy talablarga moslashtirish va o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonlarini boshqarishda qo'llanadigan usullarni o'rganishga yordam beradi. Bu esa o'quvchilarning o'zlarini rivojlantirishda va yuqori natijalarga erishishda muhim rol o'ynaydi.

Barcha bu asosiy yo'nalishlar O'zbekiston ta'lim tizimining yanada rivojlantirilishiga va o'quvchilarning samarali o'rganishiga qo'shimcha o'rnatilgan. Ular o'quvchi va o'qituvchilar uchun ko'plab imkoniyatlar yaratishda muhim ahamiyatga ega.

REFERENCES

1. G'oziyev E.O'. Oliy maktab psixologiyasi. «O'qituvchi», T.: 1997. 12-b.
2. Nishonova Z.T. Oliy maktab psixologiyasi. T.: 2003. 56-b.
3. Abdurasulov R. Psixologning kundalik kitobi. Jizzax 2005. 67-b.
4. Adizova T.. Psixologik korreksion ishlar. T.2000. 93-b.
5. G'affarov A.Z., Yugay A.X. Pedagogika amaliyoti. T. 2002. 34-b.
6. Davletshin M.G., To'ychiyeva S.M. Umumiy psixologiya, T.. 2002. 19-b.
7. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab -o'qituvchisi psixologiyasi. –T, 1998. 89-b.